

BULGARİSTAN'DA YAŞAYAN TÜRKLERİNİN DÜZGÜ NİTELİĞİNDEKİ ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİ*

Dr. Doğan KAYA

*Muhtelif konularda ve daha ziyade ikilik yahut üçlüklerle söylenen, tecrübe ve görüşleri yansıtan duygu, inanç, düşünce davranış için düzülmüş özlü ve ölçülü söz anlamına gelen **düzgü** anonim halk şiiri şekillerinden olup mani, türkü, ağıt, bilmece, tekerleme ve ninniden farklı niteliklere sahiptir.*

Öğüt, aile, evlilik, akrabalık, fotoğraf arkası, mezar taşı, çocuk sevme, esnaf, kamyon, , dua-beddua, şikâyet-hakaret, beldeler, salâvat, tecrübe-ikaz, tarım, felsefi, yeme-içmeyle, sözlerle, keyif vericilerle ve evlilikle ilgili konularında söylenmiş olan düzgüler, yapı olarak da genellikle ikilik ve üçlük şeklindedirler. Ancak dördlük hatta daha fazla mısralı şekilleri de vardır.

Düzgüler kafiye yönünden zengin sözlerdir. Kelimelerdeki anlam ve ses zenginliği, tesadüfi değildir. Kelimeler özenle seçilirken, söze ahenk ve müzikalite de kazandırılmıştır. Bütün bunların bir araya getirilmesiyle sağlam ve kalıcı yapıda sözler ortaya çıkmıştır.

Kültürümüzün sözlü ürünleri içinde seçkin bir yere sahip atasözleri ve deyimlerin de birçoğu düzgü özelliği gösterir ve bunlar, azımsanmayacak sayıdadır.

Bütün Türk topluluklarında olduğu gibi Bulgaristan'da yaşayan Türklerin atasözlerinde ve deyimlerinde de bu tarzda kullanılan pek çok düzgü vardır. Bildirimizde tespit edebildiğimiz bu düzgüleri yapı ve muhteva bakımından inceleyecek, buradan hareketle bir senteze varmaya çalışacağız.

İnsanların davranış biçimlerini, dünya görüşlerini, töreyi, inancı, hayat tecrübelerini ortaya koyan atasözlerinin en belirgin özelliği, ele alınan konunun az söz kullanılarak, özlü bir şekilde ortaya konulmuş olmasıdır. Atasözünün nesilden nesle geçmesi ve yaşaması, sadece sözün doğru olmasına bağlı değildir. Onun mevcudiyetini sağlayan birtakım faktörler vardır ki, bunların başında da sık sık başvurulan tezat, teşbih ve tenasübün yan ısıra, kelimelerdeki hece ve ses zenginlikleri gelir. Kelime kadrosunu, özenle seçilmiş sözler oluşturur.

Atasözlerinin çoğu nazımla ilgili sözlerdir. Elimizdeki en eski örneklerden, henüz tespit edilmiş örneklere kadar bu özellik açıkça kendisini gösterir. Mes'eleye bu açıdan bakarsak, küçük nazım parçaları niteliğinde olan bu sözlerin aynı zamanda düzgü olduklarını görürüz.

Divanü Lüğati't-Türk'te "sav" olarak adlandırılan atasözlerinin benzerleri yukarıda da işaret ettiğimiz gibi günümüz Türklük dünyasında oldukça fazla miktarda mevcuttur. Bunlar, anlam, ölçü ve kafiye itibarıyla son derece ustalıkla ortaya konulmuş örneklerdir. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin

* Yayınlandığı yer: *Bulgaristan Türk Folkloru, II. Uluslararası Bulgaristan Türk Halk Kültürü Sempozyum Bildirileri*, (2001), (Haz. İrfan Ünver NASRATTINOĞLU, Metin TURAN), Ankara, s. 89-112.

kullandıkları yüzlerce örnek içinden seçip aşağıya kaydettiğimiz 206 düzgülü de bunu teyit etmektedir.

A. KAFİYELERİNE GÖRE DÜZGÜLER

Düzgülerde kafiye *yarım, tam, zengin, cinaslı* ve *çift kafiye* olmak üzere beş grupta mütalaa edilir. Bu da düzgülerin niçin etkili ve kalıcı olduklarının daha iyi belirlemektedir.

1. Yarım kafiye

*Kırk kere ölç,
Bir kere biç.*

*Can gövdeye mülk değil,
Kulak başa yük değil.*

2. Tam kafiye

*Yere bakar,
Yürek yakar.*

*Ağacın kurdu özünde olur,
Yiğidin kemi sözünde olur.*

3. Zengin Kafiye

*Anası belli,
Babası elli.*

*Demir ıslanmaz,
Deli uslanmaz.*

4. Cinaslı Kafiye

*Sana bir öğüt,
Ununu elinle öğüt.*

5. Çift kafiye:

*Ne şaşkın ol basıl,
Ne taşkın ol asıl.*

*Ölüsü olan bir gün ağlar,
Delisi olan her gün ağlar.*

B. HECELERİNE GÖRE DÜZGÜLER

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin kullandıkları atasözü şeklinde söylenmiş düzgüler, genellikle iki mısradan ibarettir. Hece sayıları 3-15 arasında değişir. Bunlardan üç ve dört heceli şekillerde durak yoktur. Ancak diğer şekillerde -istisnai örnekler bulunsa da- duraklarda başarı sağlanmıştır. On iki, on üç heceli düzgülerin sayısı oldukça azdır.

3 heceliler

Genellikle duraksızdır. Ancak duraklı olanlar 2+1 şeklinde karşımıza çıkar.

*Ya taht,
Ya baht.*

*Yaşı ne,(2+1)
Başı ne. (2+1)*

4 heceliler

2+2 duraklı olmakla beraber, elimizdeki örnekler 3+1 duraklıdır.

*Alnımız ak,
Yüzümüz pak.*

*Kırk kere ölç,
Bir kere biç.*

5 heceliler

3+2 duraklı olmakla beraber, duraksız olan şekilleri de vardır.

Acı söyletme, *Düşmeyen daldan, (3+2)*
Toku debretme. *Anlamaz haldan (3+2)*

6 heceliler

3+3 duraklıdırlar.

Ağalık vermekle, *Gidip de gelmemek,*
Yiğitlik vurmakla. *Gelip de bulmamak (var.)*

7 heceliler

4+3 duraklıdırlar.

Bacak kadar boyu var, *Bez alırsan Musul'dan,*
Türlü türlü huyu var. *Kız alırsan asıldan.*

8 heceliler

4+4 duraklıdırlar.

Her buluttan yağmur yağmaz, *Tangır elek tangır saç,*
Her karından oğlan doğmaz. *Elim hamur karnım aç*

9. heceliler

Genellikle duraksızdırlar

Alçaklara yatma sel alır, *Eylenmesi bir alaca kuş,*
Yükseklere yatma yel alır. *Geçinmesi bora ile kış.*

10 heceliler

Durakları, 5+5 şeklindedir, ancak duraksız olan örneklerde bulunmamaktadır.

Ağacın kurdu özünde olur, (5+5)
Yiğidin kemi sözünde olur. (5+5)

Âlim olmak istersen durma yaz,
Cahil olmak istersen durma kaz.

11 heceliler

4+4+3 veya 6+5 duraklıdırlar.

Alma çör-çöp devirenin kızını, (4+4+3)
Aş pişirir tekmi etmez tuzunu. (4+4+3)

Zengin diye diye maldan ederler, (6+5)
Yiğit diye diye candan ederler. (6+5)

12 heceliler

6+6 veya 4+4+4 şeklinde durağa sahiptirler.

*Hacı hacı olmaz gitmekle Mekke'ye,
Dede dede olmaz gitmekle tekkeye*

*Malın varsa âlem sana hısım olur,
Yoksa malın hısımların hasım olur.*

13 heceliler

Duraklarda sağlamlık yoktur.
*Adam adamdır olmazsa bile bir pulu,
Hayvan hayvandır elmastan olsa çulu.*

15 heceliler

8+7 duraklı düzgülerdir.
*Dağ başında harman yapma, savurursun yel için,
Sel önünde de(ği)rmen yapma, öğütürsün sel için.*

*El uşağı hilebazdır, kimse bilmez fendini,
Kime iyilik edersen ondan sakın kendini.*

C. MISRALARINA GÖRE DÜZGÜLER

Bulgaristan Türkleri arasında yaygın olarak iki mısralı düzgüler kullanılmaktadır. Ancak üç ve dört mısralı olan şekilleri de yok değildir.

2 mısralılar

Kafiye düzeni *aa* olup en fazla kullanılan şekillerdendir. Hece sayıları ve konuları değişiktir.

Hemen her konuda ve özlü söz niteliğinde söylenmiş olan bu düzgülerden bazılarının her dizesi ayrı hükmü ihtiva eder. *İkileme* olarak da adlandırılan bu şekillerde anlam vurgu ile belirtilir. Gerekli durumlarda ilave sözlere yer verilir.

İkilemelerin ilk şekilleri, aynı çekimdeki ortak fiile sahip iki basit cümleye dayanır. Cümlelerdeki ortak fiil redif, fiilden önceki kelime ise kafiye olabilecek nitelikte bir sözdür. Zamanla fiillerden birisinin atılması suretiyle farklı iki hükümlü, tek bir cümle elde edilmiştir. Böylelikle, ortak kafiye ve fiile sahip, manzum nitelikli *ikileme* dediğimiz düzgü meydana çıkar. İki cümle ile elde edilmiş olan bu işlem şayet üç cümle ile yapılırsa bu defa üçlemeler meydana getirilmiş olur. İkilemelerin son şekillerinde ise, bu fiil dahi kaldırılmış ve hüküm vurgu ile belirtilmeye çalışılmıştır. Bir örnekle açıklayacak olursak ikileme koşuğun ortaya çıkışı şöyle bir seyir takip eder.

İlk şekil:

Attan düşene yorgan döşek (gerekir.)

Eşekten düşene çapa kürek(gerekir.)

Ara şekil:

Attan düşene yorgan döşek; eşekten düşene çapa kürek(gerekir.)

Son şekil:

Attan düşene yorgan döşek; eşekten düşene çapa kürek.

Aşağıdaki her üç özelliği de gösteren örneklere yer verilmiştir.

Söz var gelir geçer,

Söz var deler geçer.

Gönül var bala konar,

Gönül var mala konar.

Ateşsiz duman

Kedersiz zaman (olmaz.)

Düğün el ile,

Harman yel ile (olur.)

Atın karınlısı,

Erkeğin burunlusu.

3 mısralılar

Üç mısralı bu düzgüleri "üçleme" de denilir. Gerek Türk gerekse dünya kültüründe üç, önemli bir sayı motifidir. Çağlar boyu pek çok kavimler inançları doğrultusunda üçlü sentezler meydana getirmişlerdir. İncelediğimiz örneklerde de aynı özellik karşımıza çıkmıştır. Kafiye düzenleri *aaa* şeklindedir.

Alma alı satma kırı,

Yağızın binde biri,

İlle doru ile doru.

Berberin solumazı,

Kahvecinin söylemezi,

Tellağın terlemezi (iyidir.)

4 mısralılar

Dörtlükten oluşan düzgüler **aaba**, ve **aabb** düzeninde kafiyelidirler.

Babasını dinlemeyen evlat,

Kocasını saymayan avrat,

Özenğiyle yürüyen at,

Kapında durma sat.

*Kaz kazla,
Baz bazla,
Kel tavuk,
Kel horozla.*

D. KONULARINA GÖRE DÜZGÜLER

Tespit ettiğimiz örneklere göre Bulgaristan'da yaşayan Türklerin kullandıkları düzgüler konularına göre şu şekilde çeşitlilik göstermektedir.

1. Ay ve Mevsimlerle İlgili Düzgüler
2. Beceri-Yetenek Düzgüleri
3. Beldelerle İlgili Düzgüler
4. Dert-Şikâyet Düzgüleri
5. Esnaf Düzgüleri
6. Evlatla İlgili Düzgüler
7. Evlilik-Akrabalık Düzgüleri
8. Felsefi Düzgüler
9. Mal-mülkle İlgili Düzgüler
10. Öğüt
11. Soy-sop ile İlgili Düzgüler
12. Sözle İlgili Düzgüler
13. Tecrübe İkaz Düzgüleri
14. Tarımla İlgili Düzgüleri
15. Tenkit Düzgüleri
16. Uyum Düzgüleri
17. Yeme-İçmeyle İlgili Düzgüler

Düzgüler bu çerçevede şu özellikleri ile kendilerini gösterirler.

1. Ay ve Mevsimlerle İlgili Düzgüler

Ecdadın nesilden nesle aktardığı zamanla ilgili düzgülerdir. İsabetli ve olumlu kanaatleri yansıtırlar.

*Şubatın arpası,
Martın sıpası*

*Yazın ayransız,
Kışın yorgansız (olma.)*

2. Beceri-Yetenek Düzgüleri

Kişilerin hünerleri ve istidatları ile ilgili düzgülerdir. Bir bakıma tanım hüviyetinde sözlerdir.

*Kafa büyük içi boş,
Tut kulağından işe koş.*

*Tangır elek tangır saç,
Elim hamur karnım aç.*

3. Beldelerle İlgili Düzgüler

Yerleşim merkezlerine ilgili olarak söylenmiş bilgi ve tecrübeler sonucu ortaya çıkmış sözlerdir. Beldelerin şöhret bulduğu veya taşıdığı özellikleri yansıtırlar.

*Bez alırsan Musul'dan,
Kız alırsan asıldan.*

4. Dert-Şikâyet Düzgüleri

Kişilerin çektiği sıkıntılar, mutsuzluklar ve talihsizliklerle bağlı olarak ortaya çıkan şikâyetlerle ilgili düzgülerdir.

*Alımı aldurdım, At elin, heybe emanet,
Morumu soldurdum. İşimiz "dah, çüh"ten ibaret.*

*Değirmene gittim derdimi yanmaya, Dert var gelir geçer,
Değirmen başladı fır fır dönmeye. Dert var deler geçer.*

5. Esnaf Düzgüleri

İş ve mesleklerle ilgili kanaatlerin sergilendiği düzgülerdir.

*Sanatına kim hor bakar, Alışına verişim,
Boynuna torba takar. Tarhana bulgur aşım.*

6. Evlatla İlgili Düzgüler

Ana-babanın kız ve erkek çocuğu ile ilgili hal ve düşüncelerini yansıtan sözlerdir.

*Oğlan doğurdum oydu beni, Oğlan doğuran öğünsün,
Kız doğurdum soydu beni. Kız doğuran döğünsün.*

7. Evlilik-Akrabalık Düzgüleri

İnsan hayatında en önemli dönüm noktalarından olan evlilik, bu özelliğinden dolayıdır ki, gelenekler içinde ayrı bir önemi haizdir. Dünür, kız beğenme, tanışma, hısım olmayla ilgili düşünce ve kanaatler düzgülerle özlü hale getirilmiş ve geçmişten günümüze aktarılmıştır.

*Alınacak kız ay görünür, Alma çörçöp devirenin kızını,
Evi saray görünür. Aş pişirir tekmi etmez tuzunu.*

*Avrat lâzım kalçalı, Baktın yarin yar değil,
Evladı aslan pençeli. Terkin kılmak ar değil.*

*Elti eltiden kaçır, Kadın var arpa unundan aş eder,
Görümceler bayrak açar. Kadın var, buğday unundan taş eder.*

8. Felsefi Düzgüler

Akıl, ilim, fanilik, kanaat, kader, kısmet, tedbir konularının ağırlıkta olduğu hikmetli sözler, nesiller boyu insanlara yön gösteren, düşünce ve

davranışlarını kontrol etmesini sağlayan önemli dil malzemeleridir. Bunlar ataların dilinde veciz şekilde ifadesini bulur ve karşımıza düzgü olarak çıkarlar.

*Adam adamdır olmazsa bile bir pulu, ,
Hayvan hayvandır elmastan olsa çulu.*

*Aradım cihanda bulamadım başıma taç
Ne eğriyi tok gördüm, ne doğruyu aç.*

*Gençlikte vaktini geçiren safa ile, Ne kadar büyük de olsa şanın,
İhtiyarlıkta ömrünü geçiren cefa ile. Sana son bir taştır nişanın.*

9. Mal-mülkle İlgili Düzgüler

Kişilerin ellerindeki mal varlıklarının konu edildikleri düzgülerdir.

*Az mal kan yuttur, Zengin diye diye maldan ederler,
Çoğu, birbirini güttürür. Yiğit diye diye candan (ederler.)*

10. Öğüt

Yaşlı, bilgili veya tecrübeli kişiler, yakınlarına, küçüklere ve sevdiklerine zaman zaman hataları, kötülükleri, iyilikleri, güzellikleri sergileyerek doğru yolu gösterme, tembihlerde bulunma gereğini duyarlar ve bunu da öğütler yoluyla yaparlar. Bunlar düzgü olarak söylendiğinde daha etkili ve kalıcı sözler haline gelirler.

*Acı söyletme, Adamın yere bakanından,
Toku debretme. Suyun ağır akanından kork.*

*Aşını, Evine göre pişir aşını,
Eşini, Erine göre bağla başını.
İşini (bil.)*

11. Soy-sop ile İlgili Düzgüler

Ailelerin soyluluk-soysuzluk durumlarını, terbiye ve neslin yetişmesinin konu edildiği düzgülerdir.

*Anası belli, Bed aslından vefa,
Babası elli. Her zehirden şifa (olmaz.)*

*Oğlan babadan beller sofraya açmayı, Anasına bak, kızını al,
Kız anadan beller biçki biçmeyi. Kenarına bak, bezini al.*

12. Sözle İlgili Düzgüler

Dil, kişileri birbirine yaklaştıran, davranış ve ilişkilerini belirleyen en önemli faktörlerden birisidir. Bu bakımdan yazılı ve sözlü edebiyatımızda en fazla üzerinde durulan husus olmuştur. Söze bağlı düzgüler, bilhassa kişilerin sözlerine dikkat etmesi hususunda söylenmişlerdir.

*Gönül veren cahil sözüne,
Mezar kazar özüne.*

*Söz var gelir geçer,
Söz var deler geçer.*

13. Tecrübe ve İkaz Düzgüleri

Asalet, olgunluk gibi hasletler, gördükleri adaletsizlikler, adam kayırmalar, ümitlerin boşa çıkması insanların düşünce ve davranışlarında yeni ufuklar açar ve onları tecrübeli kılar. Yeri geldiğinde bu tecrübelerini, sonraki nesillere aktarma gereği duyar; onlara, başkalarına karşı daha dikkatli olmaları hususunda ikazda bulunurlar. Düzgülerin önemli bir cephesini de tecrübeye ve ikaza dayanan sözler oluşturur ve bunlar azımsanmayacak derecededir. Kişilerin yanlış davranışa yönelmemelerini, kendilerini kontrol etmelerini sağlarlar.

*Aba vakti aba alan,
Yaba vakti yaba alan (aldanmaz.)*

*Abada bir kebe de bir giyene,
Güzel de bir çirkin de bir sevene.*

*Abdal düğünden,
Çocuk oyundan (usanmaz.)*

*Berberin solumazı,
Kahvecinin söylemezi,
Tellağın terlemezi (iyidir.)*

14. Tarımla İlgili Düzgüleri

Tarıma dayalı düzgülerde genellikle mevsimlere göre yapılması gereken işlemler, iyi ürün almanın yolları ve çalışmanın esası konuları işlenir.

*Dağ başında harman yapma, savurursun yel için,
Sel önünde değirmen yapma, öğütürsün sel için*

*Bakarsan baş olur,
Bakmazsan dağ olur.*

15. Tenkit Düzgüleri

Hiç şüphesiz, toplumu farklı karakterde, ayrı terbiye almış, ayrı bölgeden ve kuşaktan olan insanlar meydana getirir. Bu bakımdan ilişkilerde ister istemez hoş olmayan durumlar ortaya çıkar. Bunlar düzgülerde veciz şekilde ifadesini bulur.

*Adam sandık eşeği,
Altına sardık döşeği*

*Ayak postal. baş püskül,
Sonradan görme ne müşkül.*

16. Uyum Düzgüleri

Denge ve uyuma dayalı düşünceleri yansıtan düzgülerdir.

*Can gövdeye mülk değil,
Kulak başa yük değil.*

*Kaz kazla,
Baz bazla,
Kel tavuk,
Kel horozla.*

17. Yeme-İçmeyle İlgili Düzgüler

Yemek, sofrada adabı, açlık-tokluğun konu dildiği düzgülerdir.

Aç ne yemez,

Buldun bir lokma,

Tok ne demez.

Durup etrafına bakma.

Anonim halk şiirinin önemli bir cephesini teşkil eden, ancak bugüne kadar ciddi şekilde pek ele alınmamış olan düzgüler, Bulgaristan'da yaşayan Türkler arasında, hâlâ canlılığını muhafaza etmektedir. Bir kavmin varlığını sürdürmesinde en büyük rolü oynayan unsur, bilindiği gibi dildir. Düşünce ve hayâl dünyamızın sentezi olarak gördüğümüz düzgülerin burada hâlâ bütün canlılığıyla varlığını sürdürmesi, bizi, burada yaşayan Türklerin geleceği konusunda, daha iyimser düşüncelere götürmektedir.

METİNLER

1. *Aba vakti aba alan,
Yaba vakti yaba alan (aldanmaz.)*

11. *Adam adama yük,
Can gövdeye mülk (olmaz.)*

2. *Abada bir kebe de bir giyene,
Güzel de bir çirkin de bir sevene.*

12. *Adam adamdır olmazsa bile bir
pulu,
Hayvan hayvandır elmastan olsa
çulu.*

3. *Abdal düğünden,
Çocuk oyundan (usanmaz.)*

13. *Adam sandık eşeği,
Altına sardık döşeği*

4. *Acı acıyı,
Soğuk su sancıyı (bastırır.)*

14. *Adamın yere bakanından,
Suyun ağır akanından kork.*

5. *Acı söyletme,
Toku debretme.*

15. *Ağacın kurdu özünde olur,
Yiğidin kemi sözünde olur.*

6. *Acıkan doymam,
Susayan kanmam (sanır.)*

7. *Acından ölmüş yok,
Tokundan ölmüş çok.*

16. *Ağaç gölgesiz,
İnsan sevgisiz (olmaz.)*

8. *Aç koyma hürsüz,
Çok söyleme yüzünüz (olur)*

17. *Ağalık altın kala,
Hafiflik başa belâ.*

9. *Aç ne yemez,
Tok ne demez.*

18. *Ağalık vermekle,
Yiğitlik vurmakla.*

10. *Açılan solar,
Ağlayan güler.*

19. *Ak bacak kara bacak,
Geçitte belli olacak.*

20. Ak gün ađartır,
Kara gün karartır.

21. Al malın iyisini,
Çekme kaygısını

22. Alaca tuman, aç karın,
Salın güzelim salın.

23. Alçaklara yatma sel alır,
Yükseklere yatma yel alır.

24. Alımı aldurdım,
Morumu soldurdum.

25. Alınacak kız ay görünür,
Evi saray görünür.

26. Alışına verişim,
Tarhana bulgur aşım.

27. Âlim olmak istersen durma yaz,
Cahil olmak istersen durma kaz.

28. Allah'tan sağlık,
Hükümetten aylık

29. Alma alı satma kırı,
Yağızın binde biri,
İlle doru ile doru.

30. Alma çör-çöp devirenin kızını,
Aş pişirir teknil etmez tuzunu.

31. Alnımız ak,
Yüzümüz pak.

32. Anamın aşı,
Tandırın başı

33. Anası belli,
Babası elli.

34. Anasına bak, kızını al,
Kenarına bak, bezini al.

35. Babasını dinlemeyen evlat,
Kocasını saymayan avrat,
Üzengiyle yürüyen at,
Kapında durma sat.

36. Aradım cihanda bulamadım
başıma taç,
Ne eğriyi tok gördüm, ne doğruya
aç.

37. Arayan bulur,
İnleyen ölür.

38. Arı gibi eri olanın,
Dağ kadar yeri olur.

39. Armudun sapı var,
Üzümün çöpü var.

40. Astığı astık,
Kestiği kestik.

41. Âşık sazla,
Maşuk sözle (teselli olur.)

42. Aşın tadı tuz,

Dünyanın tadı göz.

43. *Aşımı,
Eşini,
İşini (bil.)*

44. *At elin, heybe emanet,
İşimiz "dah, çüh"ten ibaret.*

45. *At ölür meydan kalır,
Yiğit ölür şan kalır.*

46. *At ölür semeri kalır,
İnsan ölür eseri kalır.*

47. *Ateş dumansız,
İnsan isyansız (olmaz.)*

48. *Ateşsiz duman,
Kedersiz zaman (olmaz.)*

49. *Atım tepmez,
İtim kapmaz (deme.)*

50. *Atın karınlısı,
Erkeğin burunlusu.*

51. *Attan düşene yorgan döşek,
Eşekten düşene çapa kürek.*

52. *Av avlandı,
Sav savlandı,
Deli evlendi.*

53. *Avrat lâzım kalçalı,
Evladı aslan pençeli.*

54. *Ayak postal. baş püskül,
Sonradan görme ne müşkül.*

55. *Ayda gelen doğan olur,
Günde gelen soğan olur. (2 fiil)*

56. *Az mal kan yuttur,
Çoğu, birbirini güttürür.*

57. *Az verme hırsız olur,
Çok verme arsız olur.*

58. *Azıksız yola çıkılmaz,
Azıklı ile başa çıkılmaz.*

59. *Bacak kadar boyu var,
Türlü türlü huyu var.*

60. *Bağda izin olsun,
Yemeğe yüzün olsun.*

61. *Bakarsan bağ olur,
Bakmazsan dağ olur. (2 fiil)*

62. *Baktın yarin yar değil,
Terkin kılmak ar değil.*

63. *Baskısız çalıyı el alır,
El almazsa yel alır.*

64. *Baskısız tahtayı yel alır,
Yel almazsa sel alır.*

65. *Başındaki fese bak,
Girdiği kümese bak. (2 fiil)*

66. Bellenme,
Dillenme,
Ellenme.
67. Ben derim bayram haftası,
O anlar mangal tahtası.
68. Benden ırak,
Değirmene direk.
69. Berberin solumazı,
Kahvecinin söylemezi,
Tellağın terlemezi (iyidir.)
70. Bed aslından vefa,
Her zehirden şifa (olmaz.)
71. Bez alırsan Musul'dan,
Kız alırsan asıldan.
72. Bir elin nesi var,
İki elin sesi var. (2 fül)
73. Bir karı bir koca,
Dırdır eder her gece.
74. Bir yanım deniz,
Bir yanım domuz.
75. Bozacının sermayesi darıdır,
Evi çeviren evcimen karıdır.
76. Böyle baş,
Böyle tıraş.
77. Böyle gam böyle keder,
- Böyle gelmiş böyle gider.
78. Buğdayla koyun,
Geri yanı oyun.
79. Buldun bir lokma,
Durup etrafına bakma.
80. Bulgar kafası,
Katran sofası.
81. Can gövdeye mülk değil,
Kulak başa yük değil.
82. Çağrılan yere varıp ar etme,
Çağrılmayan yerde yerini dar etme.
83. Cahilin her sözü kazıktır,
Aldananlara yazıktır.
84. Çalışan bulur selâmet,
Çalışmayan olur malamat.
85. Çalma elin kapısını çakçakla,
El kapını döğür birgün tokmakla.
86. Çeneye kuvvet,
Keseye bereket.
87. Çiğ et et getirir,
Çiğ ekmek dert getirir.
88. Çobana verme kızı,
Ya koyun güttürür ya kuzu.
89. Dağ başında harman yapma,
savurursun yel için,

Sel önünde değirmen yapma,
öğütürsün sel için.

90. Dahası dağda,
Yarısı bağda.

91. Dalda budak,
Devede kulak.

92. Değirmen iki taştan,
Muhabbet iki baştan.

93. Değirmene gittim derdimi
yanmaya,
Değirmen başladı fır fır dönmeye.

94. Demir ıslanmaz,
Deli uslanmaz.

95. Demir nemden,
İnsan gamdan (çürür.)

96. Demir tavında,
Dilber çağında (iyidir.)

97. Derdin yoksa söylen,
Borcun yoksa evlen.

98. Dereyi tepeyi sel bilir,
İyi kötüyü el bilir.

99. Dert var gelir geçer,
Dert var deler geçer.

100. Deroiş deroişi tekkede,
Hacı hacıyı Mekke'de (bulur.)

101. Devreyi dizinden,
Pireyi gözünden (vurur.)

102. Doluya koydum almadı,
Boşa koydum dolmadı.

103. Domuz derisinden post,
Eski düşmandan dost (olmaz.)

104. Domuzlar sıvatta,
Hacılar Arafat'ta (buluşur.)

105. Duvarı nem yıkar,
İnsanı gam yıkar.

106. Düşün el ile,
Harman yel ile (olur.)

107. Düşmeyen daldan,
Anlamaz haldan.

108. Eğri ağaç yayım,
Gördüğüm dayım.

109. Ekmeksiz ev,
Köpeksiz köy (olmaz.)

110. El el için ağlamaz,
Başına kara bağlamaz.

111. El uşağı hilebazdır, kimse
bilmez fendini,
Kime iyilik edersen ondan sakın
kendini.

112. Elinde delik, belinde yara,
Var sırlarını ellerde ara.

113. Elini,
Dilini,
Belini, (sağlam tut.)
114. Elti eltiden kaçır,
Görümceler bayrak açar.
115. Erine göre bağla başını,
Tencereye göre kaynat aşını.
116. Erken çıkan yol alır,
Tez evlenen döl alır.
117. Eski pamuk bez olmaz,
Dul avrattan kız olmaz.
118. Eşkîyanın düşkünü,
Çuval giyer kış günü.
119. Etme kimseye kemlik,
Allah'tan bulasın iylik.
120. Evine göre pişir aşını,
Erine göre bağla başını.
121. Evlenmesi bir alaca kuş,
Geçinmesi bora ile kış.
122. Gavurdan dost,
Domuzdan post (olmaz.)
123. Gençlikte vaktini geçiren safa
ile,
İhtiyarlıkta ömrünü geçiren cefa
ile.

124. Gidip de gelmemek,
Gelip de bulmamak (var.)
125. Gönül var bala konar,
Gönül var mala konar.
126. Gönül veren cahil sözüne,
Mezar kazar özüne.
127. Gün uzun menzil ırak,
Ona göre azık gerek.
128. Hacı hacı olmaz gitmekle
Mekke'ye,
Dede dede olmaz gitmekle tekkeye.
129. Halka verir talkını,
Kendi yutar salkımı.
130. Hastaya döşek,
Aca kaşık (sorulmaz.)
131. Havada bulut,
Sen bunu unut.
132. Hayvan ölür semeri kalır,
İnsan ölür eseri kalır.
133. Hem kel,
Hem fodul
134. Hem suçlu
Hem güçlü.
135. Hem ziyaret,
Hem ticaret.

136. Her buluttan yağmur yağmaz,
Her karından oğlan doğmaz.

137. Her gün günahkâr,
Bir gün tövbe-kâr.

138. Hesabımı bilmeyen kasap,
Ya bıçak kırar ya masat.

139. Horoz öttü,
Dava bitti.

140. İneğin boynuzuna,
Kızın yüzüne (bakılır.)

141. İnsan insandır olmasa bile
pulu,
Hayvan hayvandır altın olsa çulu.

142. Kadın var arpa unundan aş
eder,
Kadın var, buğday unundan taş
eder.

143. Kadın var, karı toprak eder,
Kadın var yeşili yaprak eder.

144. Kafa büyük içi boş,
Tut kulağından işe koş.

145. Kakma âlemin kapısını
parmaklen,
Kakmasınlar seninkini tokmaklen.

146. Kaz kazla,
Baz bazla,
Kel tavuk,

Kel horozla.

147. Keçi derisi post olmaz,
Eski düşmandan dost olmaz.

148. Kırk kere ölç,
Bir kere biç.

149. Kız istenirken,
At beslenirken (iyidir.)

150. Kız kundakta,
Çeyiz sandıkta.

151. Kız yükü,
Tuz yükü.

152. Kimine hay hay,
Kimine vay vay.

153. Kişi kişiden olur naşi,
Hayvan var saybisinden yakşi.

154. Komşuda pişer,
Bize de düşer.

155. Koyuna çoban,
Tarlaya saban.

156. Kör bıçak eve yavuz,
Kötü adam dile yavuz.

157. Körün istediği bir göz,
İki olursa ne söz.

158. Köye gidenin köpeği,

Suya gidenin susağı (olmalı.)

159. Lafın azı tuzu, çobana verme
kızı,
Ya koyun güttürür ya kuzu.

160. Malın varsa âlem sana hısım
olur,
Yoksa malın hısımların hasım olur.

161. Mart kapıdan baktırır,
Çapa (kazma) kürek yaktırır.

162, Ne günlere kaldık hey gazi
hünkâr,
Eşek silahtar oldu, katır mühürdar.

163, Ne kadar büyük de olsa şanın,
Sana son bir taşır nişanın.

164. Ne kış günü çul,
Ne yaz günü göl.

165. Ne sakala minnet,
Ne bıyığa hizmet.

166. Ne salâm,
Ne kelâm

167. Ne şaşkın ol basıl,
Ne taşkın ol asıl.

168. Ne yavuz ol asıl,
Ne yavaş ol basıl.

169. Oğlan babadan beller sofraya
açmayı,

Kız anadan beller biçki biçmeyi.

170. Oğlan doğuran öğünsün,
Kız doğuran döğünsün.

171. Oğlan doğurdum oydu beni,
Kız doğurdum soydu beni.

172. Oğlan yedi oyuna gitti,
Çoban yedi koyuna gitti.

173. Olan dört bağlar,
Olmayan dert bağlar.

174. Oldu olacak,
Kırıldı nacak.

175. Öksüz ölür gönü kalır,
Yiğit ölür ünü kalır.

176. Ölü gözünden yaş,
Hoca evinden aş (çıkamaz.)

177. Ölüsü olan bir gün ağlar,
Delisi olan her gün ağlar.

178. Pazar kuruldu,
Hesap bozuldu.

179. Sakın abrilin beşinden,
Öküzü ayırır eşinden.

180. Sana bir öğüt,
Ununu elinle öğüt.

181. Sanatına kim hor bakar,

Boynuna torba takar.

182. *Sen zort ben zort,
Ata kim verecek ot?*

183. *Söz var gelir geçer,
Söz var deler geçer.*

184. *Şubatın arpası,
Martın sıpası*

185. *Tangır elek tangır saç,
Elim hamur karnım aç.*

186. *Taş taşa,
Baş başa*

187. *Tuzlen biber,
Hızlı gider.*

188. *Ya bu deveyi gütmeli,
Ya bu diyardan gitmeli.*

189. *Ya düdüğü çalmalı,
Ya mandırada kalmalı.*

190. *Ya oku,
Ya doku.*

191. *Ya taht,
Ya baht.*

192. *Yağmuru yelden,
Kötülüğü elden (bil.)*

193. *Yal vakti itten,
Yem vakti attan (sakınmalı.)*

194. *Yarım hekim candan,
Yarım hoca dinden (eder.)*

195. *Yastık başı,
Yıllar yaşı (çeker.)*

196. *Yaşı ne,
Başı ne.*

197. *Yaya gözüyle at,
Bekar gözüyle avrat (alma.)*

198. *Yaza çıkarttık danayı,
Beğenmez oldu anayı.*

199. *Yazıcı dilinden,
Yazmacı belinden (bellidir.)*

200. *Yazın abasız,
Kışın torbasız (yola çıkılmaz.)*

201. *Yazın ayransız,
Kışın yorgansız (olma.)*

202. *Yel yepelik,
Yelken kürek.*

203. *Yere bakar,
Yürek yakar.*

204. *Yerin kulağı,
Avlunun dayağı (vardır.)*

205. *Yetimin camide babası,
Hamamda anası (çok olur.)*

206. *Zengin diye diye maldan
ederler,
Yiğit diye diye candan (ederler.*

Kaynaklar:

ACAROĞLU, M. Türker, (1999), **Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar**, Ankara, s. 225-251

HAFIZ, Nimetullah, (1990), **Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I**, Ankara, s. 7-77.

KAYA, Doğan, (1999).**Anonim Halk Şiiri**, Ankara.

YENİSOY, SÜLEYMANOĞLU Hayriye, (1997), **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 8 -Bulgaristan Türk Edebiyatı**, Ankara, s. 138-144.